

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.3.41](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.3.41)

УДК 65.012.8:316.4

I. I. Білоус,

*к. е. н., доцент кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань
Тернопільського національного економічного університету*

ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇЇ РОЛЬ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

I. I. Bilous

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Economic Security and
Financial Investigations Ternopil National Economic University*

CONCEPT OF SOCIAL SECURITY AND ITS ROLE IN THE SYSTEM OF NATIONAL SECURITY OF THE STATE

В статті досліджено нормативно-правове забезпечення щодо розкриття суті соціальної безпеки, зокрема визначено, що незважаючи на актуальність та важливість питання соціальної безпеки, єдине офіційне визначення даного терміну міститься лише в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Також висвітлено погляди різних науковців щодо визначення дефініції соціальної безпеки.

Для більш повного визначення поняття «соціальна безпека» досліджено суть та мету ключових категорій, які утворюють зміст цієї дефініції, зокрема безпека, соціальна держава та соціальна функція держави. На основі проведеного дослідження запропоновано авторське визначення «соціальна безпека».

З'ясовано роль соціальної безпеки в системі національної безпеки держави.

Визначено основні загрози національній безпеці держави в соціальній сфері та проведено аналіз основних індикаторів загроз соціальної безпеки, зокрема: високий рівень бідності, соціальна нерівність та висока диференціація доходів населення, бідність працюючого населення, погіршення стану фізичного здоров'я населення, погіршення демографічного стану держави. На основі чого встановлено, що практично з усіх найважливіших соціальних показників світового цивілізованого розвитку Україна продовжує перебувати в небезпечній зоні.

The article examines the legal framework for disclosing the essence of social security, in particular, it is determined that despite the urgency and importance of the issue of social security, the only official definition of this term is contained only in the Methodological Recommendations for the calculation of the level of economic security of Ukraine. Over the past decades, scientists have been studying and analyzing in detail the reasons for the actualization of social security issues. However, in the domestic science, the social component of Ukraine's national security has an extremely inadequate level of theoretical elaboration. The article outlines the views of various scholars in defining the definition of social security.

For a more complete definition of the concept of "social security", the essence and purpose of the key categories that form the meaning of this definition, in particular, security, social state and social function of the state, are explored. On the basis of the research, it was established that social

security is intended to provide a decent standard of living for the population, and on the basis of this proposed author's definition of "social security".

The role of social security in the system of national security of the state is determined. The Law of Ukraine "On National Security of Ukraine", in particular on the issue of social security, is investigated. It is noted that it is social stability that plays a key role in the whole system of national security. It is determined that ineffective reform of the social sphere of society leads to a number of certain threats to national security.

The main threats to the national security of the state in the social sphere are identified and the main indicators of threats to social security are analyzed, in particular: high poverty, social inequality and high differentiation of incomes, poor working population, deterioration of the state of physical health of the population, worsening of the demographic state of the state. It is decided that one of the main factors of the emergence of many threats to social security is the unresolved social problems in the vast majority of Ukrainian society. On the basis of this, it is established that practically from all the most important social indicators of the world civilized development, Ukraine continues to be in a dangerous zone.

Ключові слова: соціальна безпека; національна безпека; населення; безпека; загрози.

Keywords: social security; national security; population; security; threats.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі розвитку нашої держави існує чимало чинників, які сприяють появі різних загроз та проблем на рівні держави, суспільства та громадян. Серед найбільш небезпечних соціальних загроз експерти поставили збройний конфлікт на Сході України (72,4%), який став реалізованою загрозою посягань із боку окремих груп осіб на права і свободи громадян, державний суверенітет, територіальну цілісність, економічний, науково-технічний і оборонний потенціал України. Негативними наслідками дії цієї загрози є втрата людського потенціалу через загибель громадян України, різке погіршення стану здоров'я, тривала нестабільність, посилення націоналізму та сепаратизму, масове переселення населення, руйнування житла, втрата роботи, зростання бідності, зокрема поява "нових бідних", зростання злочинності тощо. Поряд із негативними соціальними наслідками поглиблюється у країні економічна та екологічна криза, не реалізується інноваційний розвиток тощо [1, с. 21].

Уся система національної безпеки взаємопов'язана і кожна її складова не може розглядатися відокремлено від інших. Так, функціонування ефективної економіки не може бути без розвитку системи соціального захисту та соціального забезпечення. А не ефективне реформування економіки та соціальної сфери суспільства, приводить до ряду певних загроз національній безпеці.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Протягом останніх десятиліть вчені детально вивчають та аналізують причини, які зумовили актуалізацію питань соціальної безпеки. Проте, у вітчизняній науці соціальна складова національної безпеки України має вкрай недостатній рівень теоретичної розробленості. Серію наукових досліджень, присвячених вказаній проблемі, проводив у 1995–1997рр. Національний інститут стратегічних досліджень, у 1998–2000рр. Інститут економіки промисловості НАН України виконав НДР „Дослідження проблем соціальної безпеки та шляхи їхнього вирішення”, за результатами якої вийшла монографія та захищена докторська дисертація [2]. В 2018 році також Інститутом економіки промисловості НАН України було проведене експертне опитування з проблем соціальної безпеки, на основі якого видано монографію «Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки».

Становлення і функціонування основ соціальної безпеки аналізується у дослідженнях багатьох українських вчених, зокрема І. Ф. Гнибіденко, А. М. Колот, О. Ф. Новікова, О. В. Панькова, О. Г. Сидорчук, В. А. Скуратівський, В. П. Трошинський, Е. М. Лібанова, та інших.

МЕТА СТАТТІ

Метою цієї праці – є аналіз інституту соціальної безпеки та визначення її сутності на підставі проведеного дослідження, а також визначення її ролі в системі національної безпеки держави.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Оскільки суспільство – це рушійна сила розвитку країни в цілому, а «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [3], тому саме соціальній безпеці слід приділити особливу увагу. Адже, саме соціальна стабільність відіграє ключову роль у всій системі національної безпеки.

Вперше термін «соціальна безпека» задекларовано у Копенгагенській декларації про соціальний розвиток, яка була прийнята в 1995 році всесвітньою зустріччю на вищому рівні в інтересах соціального розвитку та добробуту людей. В даній декларації було розглянуто соціальні аспекти сталого розвитку та добробуту людей, що покликані забезпечити соціальну стабільність та безпеку у світі. Так, в Декларації проголошується (пункт 27) , що «Міжнародне співтовариство, Організація Об'єднаних Націй, багатосторонні

фінансові установи, всі регіональні організації та місцева влада і всі суб'єкти громадянського суспільства повинні внести свою лепту в зусилля і ресурси з метою зменшити нерівність між людьми і скоротити розрив між розвиненими і країнами, що розвиваються в рамках глобальних зусиль щодо зменшення соціальної напруженості і підвищити соціальну і економічну стабільність і безпеку» [4].

На етапі становлення України як самостійної, унітарної держави, так і на теперішній час, значна увага приділяється соціальній сфері, зокрема питанню соціальної безпеки, що відображається у державних нормативно-правових актах, зокрема:

- в 1990 році була прийнята Декларація про державний суверенітет України, в якому було започатковано розуміння суті соціальної безпеки;

- в 1996 році прийнята Конституція України, згідно якої держава забезпечує соціальну спрямованість економіки, що є основою для реалізації соціальних прав громадян, зокрема на соціальний захист та достатній життєвий рівень. Відповідно до Основного Закону України „кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло“ [3];

- Концепція (основи державної політики) національної безпеки України (1997 рік) визначала 7 сфер національної безпеки України, до складу яких включалася і соціальна безпека. Визначено основні загрози національній безпеці України у соціальній сфері та окреслено основні напрямки державної політики щодо питань соціальної сфери;

- в Законі України «Про основи національної безпеки України» за 2003 рік, було визначено основні загрози національним інтересам і національній безпеці України у соціальній та гуманітарній сферах. Варто зазначити, що серед зафіксованих у законі загроз по кожній сфері простежується їх прямиий вплив на соціальну безпеку [5];

- у 2007 році вперше ухвалено Стратегію національної безпеки України, де визначено загальні принципи, пріоритетні цілі, завдання і механізми захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Також сформульовано основні загрози та ключові завдання політики національної безпеки у внутрішній сфері, зокрема у соціально-гуманітарній сфері;

- у 2007 році також було затверджено Методику розрахунку рівня економічної безпеки України, де практично вперше на законодавчому рівні, було визначено поняття соціальна безпека: «Соціальна безпека – це такий стан розвитку держави, при якому держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз» [6];

- у 2012 році було вдруге ухвалено Стратегію національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється», де було визначено основні засади захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави;

- у 2015 році затверджено Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, метою яких є визначення рівня економічної безпеки України як однієї з основних складових національної безпеки держави і встановлено перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України, їхні порогові значення, а також алгоритм розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки. Визначення поняття «соціальна безпека» було більш уточнено: «соціальна безпека – це стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни» [7];

- у 2015 році ухвалено Стратегію національної безпеки України, основними цілями, якої визначалися: «мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України у межах міжнародно-визнаного державного кордону України, гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави; утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО» [8];

- у 2015 році також ухвалено Стратегію сталого розвитку "Україна – 2020", головною метою якої є «впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі». Як зазначають експерти – це *перший не декларативний, а винятково практичний документ, щодо забезпечення національної безпеки, зокрема і в соціальній сфері;*

- у 2018 році прийнято Закон України «Про національну безпеку України», який відповідно до статей 1, 2, 17, 18 і 92 Конституції України визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз. В даному Законі зазначається, що основним документом довгострокового планування, яким визначаються основні напрями державної політики у сфері національної безпеки є Стратегія національної безпеки України [9].

Таким чином, незважаючи на актуальність та важливість питання соціальної безпеки, єдине офіційне визначення терміну «соціальна безпека» міститься лише в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України.

В прийнятому в 2018 році Законі України «Про національну безпеку України» термін „соціальна безпека” не сформульовано, а «визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у

такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони» [9].

В даному Законі зазначається, що основним документом довгострокового планування, яким визначаються основні напрями державної політики у сфері національної безпеки є Стратегія національної безпеки України.

Проте, навіть Стратегія не містить визначення терміну «соціальна безпека», визначаючи загрози національним інтересам і національній безпеці України та основні напрями державної політики національної безпеки України, зокрема щодо реформування та забезпечення економічної безпеки. Основним змістом економічних реформ в Стратегії визначено створення умов для подолання бідності і надмірного майнового розшарування в суспільстві, наближення соціальних стандартів до рівня держав Центральної і Східної Європи – членів ЄС, досягнення економічних критеріїв, необхідних для набуття Україною членства в ЄС [8].

Науковцями термін «соціальна безпека» трактується по-різному:

- стан захищеності від загроз соціальним інтересам, а також є результатом реалізації соціальної політики [10];
- стан суспільства, за якого забезпечується нормальне відтворення суспільства як демографічної популяції, як нації, як народу [11, с. 24];
- позитивно врегульований правовими нормами і реалізований на практиці стан, коли держава забезпечує наявними в її розпорядженні демократичними методами управління підтримання гідного рівня життя громадян та гарантує можливість задоволення основних потреб її розвитку [12, с.460];
- стан захищеності соціальних інтересів особи і суспільства від впливу загроз національній безпеці, що є наслідком реалізації заходів соціального захисту, який характеризує їх результативність та ефективність [13, с.27];
- стан життєдіяльності людини та суспільства, що характеризується сформованою, сталою соціальною системою забезпечення соціальних умов діяльності особистості, її соціальної захищеності, стійкості до впливу чинників, які підвищують соціальний ризик [14, с.196];
- стан захищеності соціальних інтересів населення від загроз щодо його соціального стану та рівня життєзабезпечення, за якого відбувається збереження та розвиток людського потенціалу, просте чи розширене відтворення населення, а також досягнення в суспільстві соціальної злагоди і цілісності [15];
- Г. Пастернак-Таранушенко трактує соціальну безпеку як різновид безпеки, що базується на психологічному стані населення країни [16, с. 52].
- комплекс заходів і технологій, які спрямовані на збереження і розвиток існуючої у державі соціальної системи [17, с. 21].
- це стан гарантованої правової та інституційної захищеності життєво важливих соціальних інтересів людини, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз [18, с. 35].
- захищеність життєво важливих інтересів людини, громадянина, суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація загроз національним інтересам у соціальній сфері, за якої забезпечуються належний рівень життя населення, розширене відтворення, людський розвиток та соціальний прогрес у суспільстві [19, с.278] тощо.

Науковці Центру перспективних соціальних досліджень Міністерства праці та соціальної політики та НАН України узагальнили різні методичні підходи щодо визначення та розуміння поняття “соціальна безпека” [20]: соціальна безпека – стан суспільства, в тому числі всіх основних сфер виробництва, соціальної сфери, охорони внутрішнього конституційного порядку, зовнішньої безпеки, культури, за якого забезпечується номінальний рівень соціальних умов та соціальних благ – матеріальних, санітарно-епідеміологічних, екологічних, психологічних тощо, що визначають якість життя людини і суспільства в цілому та гарантується мінімальний ризик для життя, фізичного та психічного здоров’я людей.

Як бачимо, більшість сучасних вітчизняних вчених розглядають безпеку як стан захищеності від певних загроз та небезпек, що є доречним. Так, в великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначено, що безпека – це стан, коли кому-небудь чи чому-небудь ніщо не загрожує; відсутність небезпеки, збереженість, надійність [21, с.43], а в Енциклопедії Сучасної України безпека – стан, тенденції розвитку й умови життєдіяльності соціуму, його структур, інститутів, за яких забезпечується збереження їх якісної визначеності з об’єктивно зумовленими інноваціями в ній і вільне, притаманне власній природі функціонування [22, с. 385].

Враховуючи, що держава є основним суб’єктом соціальної безпеки, то розкриття суті соціальної функції держави буде логічним при дослідженні терміну соціальна безпека. Головним призначенням соціальної функції, на думку К. Бабаєва, є забезпечення суспільного добробуту, тобто гідного життя і розвитку кожної людини, створення рівних можливостей для усіх громадян в досягненні цього добробуту [23, с.78]. Для виконання соціальної функції держава створює систему відповідних органів та фонди, які витрачає на пенсії, різні соціальні допомоги, охорону здоров’я населення, освіту тощо. Уряд розробляє і реалізує програми, які сприяють зайнятості населення, скорочують безробіття, регулюють розміри заробітної плати тощо. Соціальна функція держави полягає в тому, що держава бере на себе турботу про матеріальний добробут громадян, особливо тих, хто має потребу в соціальному захисті; регулює економіку з обов’язковим урахуванням екологічних вимог; забезпечує захист економічних і соціальних прав людини. Соціальна функція є однією з найважливіших функцій демократичної та правової держави.

Водночас, незважаючи на важливість для науки і практики поняття “соціальна держава”, ні Конституція України, ні будь-який інший нормативно-правовий акт не дає його визначення. Більш того, термін “соціальна держава” радянською юридичною наукою не розглядався взагалі.

Природу соціальної держави, її орієнтацію передусім на людину, можна прослідкувати через визначення соціальної держави як такої, що заснована на пріоритеті соціальних цінностей, насамперед права людини на «гідне життя».

Поняття «соціальна держава» з'явилося в першій половині XIX століття, проте остаточного визначення ще не сформовано. Так, соціальну державу розглядають як форму конституційного устрою, як тип організації державного життя, і як державу, що виконує соціальну функцію, і як характеристику правової держави [24]. Метою соціальної держави є забезпечення гідного існування всіх громадян. Соціальною стали вважати державу, яка не лише розробляє програми допомоги матеріально незабезпеченим громадянам, але і, насамперед, бере на себе відповідальність за підтримку стабільного економічного становища громадян, збереження в суспільстві соціального миру.

Україна як соціальна держава визнає людину найвищою соціальною цінністю, розподіляє суспільне багатство згідно з принципом соціальної справедливості та піклується про зміцнення громадянської злагоди у суспільстві. Згідно з Конституцією України держава забезпечує соціальну спрямованість економіки (частина четверта статті 13), що є основою для реалізації соціальних прав громадян, зокрема на соціальний захист та достатній життєвий рівень. Найбільш влучно характеризує соціальну державу Г.Гетьман, спираючись на зміст Конституції України, «як таку, що прагне і здатна здійснити політику, спрямовану на забезпечення громадянських прав для усіх членів суспільства, гарантування умов гідного життя людей, створення умов для вільного та всебічного розвитку особистості, а також забезпечити реалізацію втілених у законній формі інтересів кожного громадянина в поєднанні з інтересами всього суспільства» [25, с.2].

Підсумувавши вище викладене, можна погодитися із твердженням про те, що соціальна безпека покликана забезпечити гідний рівень життя населення, проте на практиці це часто не реалізується.

Відповідно, все, що знижує якість життя, завдає шкоди конкретній людині, суспільству в цілому, є факторами, які загрожують соціальній безпеці. Існує чітка залежність між показником соціальної стабільності суспільства та рівнем соціальної безпеки. На думку А.Прятельчука, соціальна стабільність виступає як мета або стан соціальної безпеки. Соціальна безпека пов'язана із стійкістю соціально-політичної системи до несприятливих впливів, з її здатністю до суспільної інтеграції та адаптації до умов, що змінюються. Тому передумовою забезпечення соціальної безпеки є наявність так званих запобіжників, основним завданням яких є унеможливлення виходу основних елементів соціально-політичної системи за критичні межі [11, с. 137].

В рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України", як вже зазначалось вище, виділяють загрози національним інтересам і національній безпеці України та основні напрями державної політики національної безпеки України, зокрема щодо реформування та забезпечення економічної безпеки. Варто зазначити, що серед зафіксованих у Стратегії загроз по кожній сфері простежується їх прямиий вплив на соціальну безпеку, зокрема, можна виділити [8]:

- зниження рівня життя населення;
- зменшення добробуту домогосподарств;
- зростання рівня безробіття;
- активізація міграційних процесів унаслідок бойових дій;
- високий рівень "тінізації" та криміналізації національної економіки;
- кримінально-кланова система розподілу суспільних ресурсів.

Також варто віднести до загроз соціальної безпеки і:

- небезпечне поглиблення майнового розшарування населення, бідність значної його частини;
- падіння рівня здоров'я населення, незадовільний стан системи його охорони;
- зменшення чисельності населення та його природного приросту;
- неконтрольовані міграційні процеси, відплив із країни кваліфікованої робочої сили;
- недостатня духовна етична і моральна свідомість, що часом виявляється у діяльності посадових осіб органів державної влади;
- загострення демографічної кризи, посилення тенденції старіння нації.

Проаналізуємо деякі соціальні індикатори загроз безпеці людини:

✓ високий рівень бідності. Показники вимірювання рівня бідності відрізняються, проте частка охопленого нею населення залишається значною. Так, за даними ООН, в Україні за межею бідності живе 60% населення. За версією американського ділового видання Bloomberg, Україна в 2017 році залишається в десятці найбідніших країн світу. Зараз наша країна перебуває на сьомому місці. За даними Світового банку в Україні 25% населення відноситься до категорії бідних, тоді як цей показник максимально може складати 10%. Згідно, даних Рахункової палати України, за показником “Рівень бідності за абсолютним критерієм (витрати, нижчі від фактичного прожиткового мінімуму)” у 2017 році становив 47,3%. А рівень бідності за немонетарним критерієм (чотири з дев'яти депривацій згідно з методологією ЄС) у 2017 році становив 27% [26];

✓ соціальна нерівність та висока диференціація доходів населення. Достатньо високий рівень соціальної безпеки демонструють скандинавські країни, де співвідношення між доходами бідних і багатих не перевищує 1:7. У країнах ЄС такий показник становить 1:5. В Україні ця цифра перетинає межу 30. Так, у 2006

р. цей розрив був 1:10, у 2016 – 1:30, а в 2017 – 1:40. Такий відрив не сприяє ні соціальній стабільності, ні підвищенню ефективності виробництва;

✓ бідність працюючого населення. Повсюдним явищем стає бідність працівників не лише у бюджетній сфері, але й у підприємстві [27]. Так, за даними Рахункової палати, рівень бідності за абсолютним критерієм (витрати, нижчі від фактичного прожиткового мінімуму) у 2017 році становив 47,3%, в тому числі, серед працюючих осіб – 23,7%. Середня зарплата в Україні становить 190 євро і є найнижчою у Європі [28], а різниця в оплаті праці чоловіків та жінок у I півріччі 2017 р. становила 26,6% [29];

✓ погіршення стану фізичного здоров'я населення. Згідно даних опитувань *Київського міжнародного інституту соціології*, в 2017 році здоровими визнавали себе 40% населення України, в 2018 році – 37%. Майже 19% опитаного населення оцінили свій стан здоров'я як поганий [30];

✓ погіршення демографічного стану держави. Демографічна ситуація в Україні характеризується скороченням народжуваності, зростанням смертності та як результат – старінням населення, що порушує сприятливий демографічний баланс. На 1 січня 1993 р. в Україні проживало 52,2 млн. осіб, а в 2018 р. цей показник становив трохи більше 42 млн. осіб [30]. Основними причинами такого скорочення експерти вважають: низький рівень життя в державі; малу народжуваність та поступове старіння нації; бойові дії на сході країни; занадто велику смертність. Не менш актуальною загрозою демографічній безпеці України стала міграція населення. Багато молодих спеціалістів виїжджає за кордон у пошуках гарного місця роботи та кращого життя. Більш того, українці навіть навчатися вирішують саме за кордоном, бо там освіта краща. Також в Україні великий рівень безробіття, постійно скорочуються робочі місця. Взагалі низька зайнятість населення України в 2019 році та інші не менш важливі фактори, за думкою експертів, можуть призвести до того, що кількість українців сягне усього лише 41 мільйона.

Як бачимо, що практично з усіх найважливіших соціальних показників світового цивілізованого розвитку Україна продовжує перебувати в небезпечній зоні. Загрозу становить не лише саме явище, а насамперед системні чинники, що його обумовлюють та призводять до неефективності впровадження державної соціальної політики, невідповідності між визначеними соціальними пріоритетами та ходом реформування економіки країни. Одним з основних чинників виникнення багатьох загроз соціальній безпеці є невірність соціальних проблем у переважній частині українського суспільства.

Особливої ваги при забезпеченні соціальної безпеки набуває також і пенсійна реформа. Основним недоліком для населення є незрозумілість алгоритму проведення та очікуваних результатів пенсійної реформи, яка розрахована на далеку перспективу і перші внески в цю систему повинні зробити люди, яким ще не виповнилось 40 років. Також через недовіру населення фінансовим інституціям країни, зокрема банківській системі, на яку покладають надію щодо сприяння створення системи накопичувальних пенсійних вкладів, пенсійна реформа не реалізовується в повній мірі, практично залишаючись на місці.

Варто зазначити, що соціальна безпека – це підсистема національної безпеки і вона перебуває під впливом всіх інших сфер національної безпеки. Це – єдиний організм, і недоліки в інших сферах національної безпеки безумовно вплинуть на стан соціальної безпеки. За думкою експертів (77,1% експертів), найбільш негативно впливає на соціальну безпеку економічна сфера національної безпеки. Обмежені економічні можливості вирішення соціальних проблем обумовлені, з одного боку, дійсним їх дефіцитом, а з іншого боку – відсутністю вагомих успіхів у соціальній орієнтації економіки, яка декларується у правовому полі України, яка вкрай слабо реалізується у державній політиці. Дефіцит економічних ресурсів та сталість тенденцій до їх невідновлення та зростання обумовлюють посилення економічної небезпеки для всіх суб'єктів соціальних відносин. Це призводить до негативних соціальних наслідків – зростання бідності, зменшення можливостей до забезпечення гідного рівня життя, зростання соціальної нерівності, обмеженості людського капіталу тощо.

ВИСНОВКИ

Виходячи із викладеного вище, можна погодитися із твердженням про те, що соціальна безпека покликана забезпечити гідний рівень життя населення. Синтезувавши викладені підходи, пропонуємо таку дефініцію: соціальна безпека – це стан захищеності життєво важливих соціальних інтересів людини, громадянина в поєднанні з інтересами всього суспільства від зовнішніх та внутрішніх загроз національним інтересам у соціальній сфері, за якого забезпечуються громадянські права для усіх членів суспільства, стабільне економічне становище населення, вільний та всебічний розвиток особистості та збереження в суспільстві соціального миру.

Підсумовуючи вище сказане, можна зазначити, що соціальна безпека держави відіграє велике значення у питанні забезпечення національної безпеки. Від соціальної безпеки залежить розвиток суспільних процесів. Оскільки основною метою гарантування національної безпеки є створення й підтримка такого соціального, економічного, політичного, міжнародного і військово-стратегічного становища країни, яке б створювало сприятливі умови для розвитку особистості, суспільства і держави, а соціальної безпеки – здатність держави забезпечити стабільне економічне становище населення та вільний розвиток особистості, то соціальну безпеку можна вважати однією з найважливіших складових національної безпеки. Проте, як бачимо з вище викладеного, в Україні воно не має належного розвитку як самостійний науково-практичний напрям в системі національної безпеки. Практично з усіх найважливіших соціальних показників світового цивілізованого розвитку Україна продовжує перебувати в небезпечній зоні. Об'єктивний діагноз соціального стану українського суспільства свідчить про те, що основні соціальні ризики – бідність, майнова диференціація населення, відчуженість значної кількості громадян від суспільного життя, звуження їх доступу до медицини і культури – досягли масштабів, які вже становлять реальну загрозу національній безпеці держави.

Таким чином, проблема соціальної безпеки потребує виважених наукових і політичних підходів. Адже, вирішення комплексу проблемних питань соціальної безпеки є однією із базових передумов ефективності подальшого соціально-економічного розвитку держави, суспільно-політичної консолідації українського суспільства, забезпечити реальні передумови для реалізації євроінтеграційного курсу нашої держави.

Література.

1. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки [Текст] : монографія / О. Ф. Новікова, О. Г. Сидорчук, О. В. Панькова [та ін.] / Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ; НАН України, Інститут економіки промисловості. – К. ; Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. – 184 с.
2. Новікова О.Ф. Організаційно-економічне регулювання соціальної безпеки в системі державного управління. Автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.02.03 / НАН України; Інститут економіки промисловості. – Донецьк, 1998. – 51с.
3. Конституція України. Режим відкритого доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>
4. Копенгагенська декларація про соціальний розвиток. Режим відкритого доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_505
5. Закон України про основи національної безпеки України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
6. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України. Режим відкритого доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060665-07>
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Режим відкритого доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України". Режим відкритого доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#n7>
9. Закон України «Про національну безпеку України». Режим відкритого доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
10. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист : навч. посібн. із соц. політики / Е. Лібанова, О. Палій. – К. : Вид-во "Основи", 2004. – 491 с.
11. Приятельчук А. О. Соціальна безпека в контексті управління розвитком суспільних відносин / А. О. Приятельчук, О. М. Іщенко // Альманах. Філософські проблеми гуманітарних наук. – К. : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2010. – № 19. – С. 135-140.
12. Весельська Л. А. Соціальна безпека: проблема визначення / Л. А. Весельська // Науковий вісник Академії муніципального управління : збірник наукових праць. – 2010. – Вип. 3. – С. 457-461. – (Серія управління).
13. Новікова О.Ф. Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи вирішення / О.Ф. Новікова. – Донецьк : Вид-во ІЕП НАН України, 1997. – 460 с.
14. Скуратівський В., Линдюк О. Соціальна безпека українського суспільства та шляхи її забезпечення // Вісник Національної академії державного управління.– 2011.– №3. – С. 194–204.
15. Коленда Н.В. Соціальна безпека населення та її основні складові / Н.В. Коленда // Modern directions of theoretical and applied researches. – 2013. – March, 19-30. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.sworld.com.ua/index.php/ru/component/search/?searchword=коленда&ordering=&searchphrase=all
16. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави / Г.А. Пастернак-Таранушенко. – К. : Ін-т держ. упр. і самоврядування при КМ України, 1994. – 112 с.
17. Подольська Є.А. Новий сенс й інноваційні способи забезпечення соціальної безпеки / Є.А. Подольська, П.О. Назаркін // Вісник Одеського національного університету. Серія : Соціологія і політичні науки. – 2015. – Т. 20. – Вип. 2. – С. 19–25.
18. Сиченко О.О. Соціальна безпека в системі національної безпеки держави / О.О. Сиченко // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Сер. : Державне управління. – 2012. – Т. 186. – Вип. 174. – С. 34–38.
19. Підлипна Р.П. Методологічні засади тлумачення дефініції “соціальна безпека” / Р. П. Підлипна // Науковий вісник НЛТУ України. – 2015. – Вип. 25.2. – С. 275-280.
20. Давидюк О.О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови системних показників [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.cpsr.org.ua/>
21. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
22. Енциклопедія Сучасної України. – К. : Вид-во "Либідь", 2003. – Т. 2. – 871 с.
23. Теория государства и права: Учебник под ред. В.К. Бабаева. – М.: Юрист, 2002. – 591 с.
24. Скакун О. Ф. Общее сравнительное правоведение: основные типы (семьи) правовых систем мира : [акад. курс] : учеб. / О. Ф. Скакун ; Министерство образования и науки Украины. – К. : Ін Юре, 2008. – 460 с.
25. Гетьман Г.П. Чи стане Україна соціальною державою? Бесіди про конституцію [Текст] / Гетьман Г.П., Килимник Ю.В. – К.: Пресс, 1996. – 187с.
26. У ситуації з бідністю в Україні відбулися позитивні зрушення, водночас рівень бідності за немонетарним критерієм у 2017 році збільшився до 27% - Рахункова палата: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16757361>

27. Що в Україні погіршувало ситуацію з правами людини у 2017? // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vgoru.org/index.php/prava-lyudini/item/24293-shcho-v-ukraini-pohirshovalo-sytuatsiiu-z-pravamy-liudynu-u-2017>

28. В Україні середня зарплата становить 190 євро і є найнижчою в Європі // Центр інформації про права людини [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://humanrights.org.ua/material/v_ukrajini_serednja_zarplata_skladaje_190_jevro_i_je_najnizhchojiu_v_jevroji

29. Навіть за Держстатом в Україні чоловіки заробляють на 27% більше за жінок // Центр інформації про права людини [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://humanrights.org.ua/material/navit_za_derzhstatom_v_ukrajini_choloviki_zarobljajut_na_27_bilshe_za_zhinok

30. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

References.

1. Novikova, O. F. Sydorчук, O. H. and Pan'kova, O. V. (2018), *Stan ta perspektyvy sotsial'noi bezpeky v Ukraini: ekspertni otsinky* [Status and prospects of social security in Ukraine: expert assessments], L'vivs'kyj rehional'nyj instytut derzhavnoho upravlinnia NADU, NAN Ukrainy, Instytut ekonomiky promyslovosti, Kyiv, Ukraine.
2. Novykova, O.F. (1998), “Organizational and economic regulation of social security in the system of public administration”, Abstract of Ph.D. dissertation, Global economy, National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Industrial Economics, Donetsk, Ukraine.
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), “Constitution of Ukraine”, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0> (Accessed 25 Feb 2019).
4. UN (1995), “Copenhagen Declaration on Social Development”, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_505 (Accessed 25 Feb 2019).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine “On the Fundamentals of National Security of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (Accessed 25 Feb 2019).
6. Ministry of Economy of Ukraine (2007), “On Approval of the Methodology for Calculating the Level of Economic Security of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060665-07> (Accessed 25 Feb 2019).
7. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), Order “On Approval of Methodical Recommendations for Calculating the Level of Economic Security of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (Accessed 25 Feb 2019).
8. President of Ukraine (2015), Decree “On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated May 6, 2015 “On the Strategy of National Security of Ukraine””, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#n7> (Accessed 25 Feb 2019).
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), The Law of Ukraine “On National Security of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (Accessed 25 Feb 2019).
10. Libanova, E. and Palij, O. (2004), *Rynok pratsi ta sotsial'nyj zakhyst* [Labor Market and Social Protection], Osnovy, Kyiv, Ukraine.
11. Pryiatel'chuk, A. O. (2010), “Social security in the context of managing the development of susceptible vodnosin”, *Al'manakh: Filosofov'ki problemy humanitarnykh nauk*, vol. 19, pp. 135-140.
12. Vesel's'ka, L. A. (2010), “Social security: the problem of assignment”, *Naukovy Visnyk of the Academy of municipal administration: zbirnik naukovih prats, Seria Management*, vol. 3, pp. 457-461.
13. Novikova, O.F. (1997), *Sotsial'na bezpeka: orhanizatsijno-ekonomichni problemy i shliakhy vyrishennia* [Social security: Organizational economical problems and the success of the virus], Institute of Economics and Forecast of the National Academy of Sciences of Ukraine, Donetsk, Ukraine.
14. Skurativs'kyj, V. and Lyndiuk, O. (2011), “Social security of Ukrainian society and ways of ensuring it”, *Visnyk Natsional'noi akademii derzhavnoho upravlinnia*, vol. 3, pp. 194–204.
15. Kolenda, N.V. (2013), “Modern directions of theoretical and applied researches”, *Scientific World*, [Online], available at: www.sworld.com.ua/index.php/ru/component/search/?searchword=Коленда&ordering=&searchphrase=all (Accessed 25 Feb 2019).
16. Pasternak-Taranushenko, H.A. (1994), *Ekonomichna bezpeka derzhavy* [Economic security of the state], Institute of public administration and self-government at the Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
17. Podol's'ka, Ye.A. (2015), “New sense and innovative ways to ensure social security”, *Visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu, Seriya : Sotsiologhiia i politychni nauky*, vol. 20, no. 2, pp. 19–25.
18. Sychenko, O.O. (2012), “Social security in the system of national security of the state”, *Naukovi pratsi Chornomors'koho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylians'ka akademiia»*. Ser. : *Derzhavne upravlinnia*, vol. 186, no. 174, pp. 34–38.
19. Pidlypna, R.P. (2015), “Methodological principles for the interpretation of the definition of “social security””, *Naukovy visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 25, no. 2, pp. 275-280.
20. Davydiuk, O.O. (2010), “Social security: the problems of theoretical analysis and the construction of system indicators”, [Online], available at: <http://cpsr.org.ua/?pr=6&id=175> (Accessed 25 Feb 2019).

21. Busel, V. T. (2005), *Velykyj tлумachnyj slovnyk suchasnoi ukrains'koi movy* [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language], *Perun*, Kyiv, Ukraine.
22. NASU Institute of Encyclopaedic Research (2003), *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy* [Encyclopedia of Contemporary Ukraine], vol.2, Lybid, Kyiv, Ukraine.
23. Babaev, V.K. (2002), *Teoriya hosudarstva y prava* [The theory of state and law], Yuryst, Moscow, Russia.
24. Skakun, O. F. (2008), *Obschee sravnytel'noe pravovedenye: osnovnye typy (sem'y) pravovykh system myra* [General comparative law: the main types (families) of the legal systems of the world], In Yure, Kyiv, Ukraine.
25. Het'man, H.P. (1996), *Chy stane Ukraina sotsial'noiu derzhavoiu? Besidy pro konstytutsiiu* [Will Ukraine become a social state? Conversations about the constitution], Press, Kyiv, Ukraine.
26. Accounting Chamber (2018), "In the situation of poverty in Ukraine, there have been positive developments, while the poverty rate for the non-monetary criterion in 2017 has increased to 27%", available at: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16757361> (Accessed 25 Feb 2019).
27. Vhoru (2017), "What has worsened the human rights situation in Ukraine in 2017?", available at: <http://vgoru.org/index.php/prava-lyudini/item/24293-shcho-v-ukraini-pohirshovalo-sytuatsiiu-z-pravamy-liudyny-u-2017> (Accessed 25 Feb 2019).
28. Human Rights Information Center (2018), "In Ukraine, the average salary is 190 euros and is the lowest in Europe", available at: https://humanrights.org.ua/material/v_ukrajini_serednjia_zarplata_skladaje_190_jevro_i_je_najnizchojiu_v_jevropi (Accessed 25 Feb 2019).
29. Human Rights Information Center (2017), "Even under the State Statistics Service in Ukraine men earn 27% more than women", available at: https://humanrights.org.ua/material/navit_za_derzhstatom_v_ukrajini_choloviki_zarobljajut_na_27_bilshe_za_zhinok_ (Accessed 25 Feb 2019).
30. State Statistics Service of Ukraine (2019), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 25 Feb 2019).

Стаття надійшла до редакції 13.03.2019 р.